

Отримано: 10 жовтня 2022 р.

Прорецензовано: 1 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 7 листопада 2022 р.

e-mail: sbitneva.irina@ukr.net

swetlanapom@gmail.com

bobr.san83@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-47-51

Лобачова І. М., Помирча С. В., Хващевська О. О. Морально-етичне виховання в гендерному аспекті як характерна риса ідіостилю В. Нестайка. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 47–51.

УДК: 811.161.2: 37.034

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7102-1915>**Лобачова Ірина Миколаївна,**кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1636-3239>**Помирча Світлана Вікторівна,**кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3238-8244>**Хващевська Ольга Олександрівна,**кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ГЕНДЕРНОМУ АСПЕКТІ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА ІДЮСТИЛЮ В. НЕСТАЙКА

У статті розглянуто характеристику психологічних основ українців, що виявляються не лише в стереотипах поведінки, але й у мові, художній творчості митців. З'ясовано, що стрімкий розвиток гендерних досліджень у гуманітарних науках взагалі і в українській лінгвістиці зокрема, сприяє необхідності гендерної експертизи художніх текстів, що використовуються в навчально-виховному процесі ЗЗСО.

Проаналізовано мовні засоби, що функціонують у тетралогії «Лісова школа» Всеволода Нестайка та демонструють морально-етичні настанови, важливі для освітнього процесу учнів молодшого шкільного віку в гендерному аспекті. У розвідці акцент зроблено на тому, що всі морально-етичні настанови, які засвоюються особистістю, формуються саме засобами мови, впливаючи на її мислення й поведінку. З'ясовано, що стереотип – це сформована мисленнева оцінка будь-якої дії, думки тощо, яка може відтворюватися в стереотипній поведінці під час життєвих обставин і за певних умов. На основі цього твердження в тетралогії «Лісова школа» В. Нестайка виокремлено гендерні ролі, які підпорядковуються стереотипній поведінці її героїв.

Дослідження гендерної рівноваги розглянуто передусім через забезпечення належного виховання хлопчиків і дівчаток, їхню орієнтацію на партнерство та взаємозамінність у виконанні сімейних і соціальних ролей. Зазначено, що основним принципом такого виховання є уникання будь-яких проявів упередженості та дискримінації вимог щодо їхнього навчання та поведінки, освоєння майбутніх професійних, сімейних і громадських ролей на підставі належності до певної статі, розвінчання шкідливих гендерних стереотипів.

Ключові слова: гендер, гендерні ролі, маскуліність, мовні засоби, стереотип, феміністичність.

Iryna Lobachova,PhD in Philology, Associate Professor,
SHEI "Donbas State Pedagogical University"**Svitlana Pomyrcha,**PhD in Philology, Associate Professor,
SHEI "Donbas State Pedagogical University"**Olha Khvashchevska,**PhD in Pedagogics, Associate Professor,
SHEI "Donbas State Pedagogical University"

MORAL AND ETHICAL EDUCATION IN THE GENDER ASPECT AS A CHARACTERISTIC FEATURE OF V. NESTAİKO'S IDIOSTYLE

The article identifies the characteristics of the psychological traits of Ukrainians, which are existed both in stereotypes of behavior and in the language, and artistic creativity of artists. It is found out that the rapid development of gender studies in the humanities in general and in Ukrainian linguistics in particular, contributes to the need for gender expertise of artistic texts used in the educational process of a comprehensive school.

Linguistic means that are functioning in the tetralogy "Forest School" by Vsevolod NESTAİKO and demonstrating moral and ethical guidelines are important for the educational process of primary school students in the gender aspect are analyzed. In the article, it is emphasized on the fact that all moral and ethical guidelines that are learned by a person are formed precisely by the means of language, influencing his/her thinking and behavior. It is found out that a stereotype is a formed mental evaluation of any action, thought, etc., which can be reproduced in stereotypical behavior during life circumstances and under certain conditions. On the basis of this statement, gender roles that are a subject to the stereotypical behavior of characters are identified in a tetralogy "Forest School" by V. NESTAİKO.

The study of gender balance is considered primarily through the provision of proper education of boys and girls, their orientation to partnership and interchangeability in the performance of family and social roles. It is noted that the main principle of such education is to

avoid any manifestations of bias and discrimination in the requirements for their education and behavior, mastering future professional, family and public roles based on belonging to a certain gender, and debunking harmful gender stereotypes.

Keywords: gender, gender roles, masculinity, language means, stereotype, femininity.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

У світлі антропоцентризму в українському мовознавстві та культурології дедалі більше уваги приділяється характеристиці психологічних основ українців, що виявляються не лише в стереотипах поведінки, але й у мові, художній творчості митців. Мовні засоби вираження в тексті реалій дійсності та уявлення розглядаються в межах учення про картини світу. Мова і мислення, як відомо, тісно між собою пов'язані, а, отже, усі морально-етичні настанови, які засвоюються особистістю, формуються саме засобами мови, впливаючи на мислення й поведінку реципієнта.

Зазначимо, що виховання дітей – як дівчаток, так і хлопчиків – завжди було в центрі уваги психолого-педагогічної теорії та практики. Це не дивно, адже уявлення про «жіноче» і «чоловіче» у сім'ї та суспільстві опосередковує культуру кожного народу чи малої етнічної групи. Нормативи поведінки, прийняті в суспільстві щодо виконання чоловіками і жінками певних сімейних і соціальних ролей, визначають як демократизм прав і можливостей статей, так і зміст та характер статевого, правильніше, гендерного виховання дітей (Лобачова, 2021: 119). На сьогодні цей аспект набуває значущості та актуалізується через низку творів української художньої літератури, які активно аналізуються на уроках української літератури в ЗЗСО, починаючи з початкової ланки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія питання про вплив сім'ї на виховання дитини сягає корінням глибокої давнини. Окрім педагогів, воно хвилювало видатних людей різних епох і народів. Так, сімейному вихованню приділяли увагу філософи та видатні діячі різних часів: Тацит, Петроній, Вергілій, Конфуцій, Кант, Гегель, Ж. Руссо, Г. Сковорода, С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші. Проблемі функціонування гендера в українському суспільстві приділяли увагу В. Агєєва, О. Вороніна, Т. Говорун, О. Горошко, І. Грабовська, В. Кравець, І. Лобачова, С. Павличко, С. Помирча та інші. Дослідженню ідеостилу письменників у гендерологічному аспекті присвятили свої роботи І. Вільде, Т. Гундорова, О. Забужко, Н. Зборовська, В. Кизилова, О. Смерек, С. Філоненко та інші.

Формулювання цілей (мета) статті. Мета статті – здійснити мовний аналіз у гендерному аспекті відображення морально-етичних настанов, важливих для навчально-виховного процесу в ЗЗСО, у тетралогії Всеволода Нестайка «Лісова школа».

Для досягнення поставленої мети в розвідці застосовано такі **методи:** загальнонаукові методи аналізу й синтезу мовного матеріалу та класифікаційний – для структурування гендерних стереотипів і мовних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гендер – одне з центральних і фундаментальних понять сучасного суспільства. Це світогляд, що проливає світло на таємниці та загадки людської історії; він пов'язаний не лише з теоретичними проблемами філософії, соціології, психології, але і з безпосередньою практикою, економічними, соціальними, політичними і правовими процесами, що відбуваються в сучасному світі (Лобачова, Помирча, 2021: 104).

У гуманітарних науках слово «стереотип» використовується переважно в переносному значенні. У ВТС СУМ поняття «стереотип» тлумачиться як «те, що часто повторюється, стало звичайним, загальноприйнятим і чого дотримуються, що наслідують у своїй діяльності (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2001: 1193). Стереотип – це судження про особистісні якості групи людей, що може бути занадто узагальненим і неточним; це сформована мисленнєва оцінка будь-якої дії, думки тощо, яка може відтворюватися в стереотипній поведінці під час життєвих обставин і за певних умов. Так кожна людина характеризується певними особистісними характеристиками: має свій характер, тип темпераменту, спосіб життя, погляди, пріоритети тощо, також упродовж життя людина «грає» певні ролі, які підпорядковуються стереотипній поведінці. Зазначимо, що характер – це індивідуальне сполучення істотних властивостей особистості, що виражають ставлення людини до дійсності і виявляються в її поведінці та вчинках. Характер на відміну від темпераменту обумовлений не стільки властивостями нервової системи, скільки культурою людини, її вихованням (Основи теорії гендера, 2004), що безпосередньо впливає на її погляди та спосіб життя.

Аналіз наукової літератури з цієї проблеми дозволив виокремити гендерні ролі, а саме: 1) зразки поведінки жінок і чоловіків, які ґрунтуються на традиційних очікуваннях, пов'язаних із їхньою статтю; 2) сукупність загальноприйнятих, із погляду культури, норм і правил поведінки, які закріплюються за людьми в конкретній ситуації. Гендерні ролі відрізняються в суспільствах із різною культурою і змінюються з часом (Лобачова, Помирча, 2021: 105).

Уже не одне десятиліття особливою увагою дорослих і любов'ю дітей користуються твори Всеволода Нестайка. І перед нами постало питання: якою мірою представлені, продукуються чи спростовуються гендерні стереотипи в текстах, на яких зросло вже не одне покоління, і якими діти зачитуються з власної цікавості, а не з примусу? Як вони впливають на загальний розвиток особистості учнів молодшого шкільного віку та прояв їхньої гендерної ідентичності в соціальному середовищі, де проявляються стосунки представників обох статей (Хвацевська, 2021: 173).

Аналіз суцільної вибірки мовного матеріалу з творів письменника свідчить, що в тетралогії «Лісова школа» репрезентовано як гендерно чутливі настанови виховного кодексу, так і вербалізовано деякі гендерні стереотипи. З'ясовано, що усі герої казок тетралогії стереотипні. Відповідно до стереотипів маскулітності-фемінності чоловікам притаманні активні творчі характеристики, інструментальні риси особистості: активність, агресивність, наполегливість, домінативність, упевненість у собі, схильність до ризику, сміливість, здатність до лідерства, здатність до кар'єрного зростання, логічне мислення, креативність тощо.

Так, у тетралогії «Лісова школа» акцент зроблено на демонстрацію нормативної маскулітності, що проявляється насамперед у посадовій ієрархії: чоловіки займають керівні посади: *А директор школи Бурмило Михайлович Ведмідь замкнувся у себе в кабінеті і пише звіт за перше півріччя* (Нестайко, 2006: 97). *Позаяк Косин тато Косятин Косятинович Вухань, співробітник Науково-дослідницького інституту капусти, писав дисертацію; тато – Коляй Коляйович Колючка, завідувач відділу критики «Лісової газети»; тато, інженер Борис Борисович Сук; дідусь Венрій Кнурович Кабанюк, старий копач* (Нестайко, 2006: 110).

Обговорення теми, що перебуває в полі зору чоловічого інтересу та потребує результативного вирішення, простежуємо в такому мікродіалозі хлопчиків:

- *А зараз давайте у щось **пограємось!** – запропонував Кося Вухань, щоб якось припинити ці розмови.*
- *Давайте!* – підтримав друга Колько Колочка.
- ***У війну! У війну!** – закричав Вовчик Вовченко.*
- *У війну-війноньку!* – заспівав Рудик Лисовенко.

«Вовчик і Рудик визнавали тільки одну гру – у війну. Причому щоразу вони були «наші», а всі інші – «вороги». А перемагають, як ви знаєте, завжди тільки «наші». Отже, гра кожного разу мала закінчуватись перемогою Вовчика й Рудика. Тому хлопчики не любили гратися з ними у війну. Але їй відмовитися було ніяк. **Все-таки хлопчики – то хлопчики. Хто відмовився, той боягуз**» (Нестайко, 2006: 26).

Стереотип сміливості знаходить своє підтвердження в такому контексті: «**Я піду перший!** – сказав Гелгуш. Гуси, як відомо, відзначаються рішучою вдачею і сміливістю. Гелгуш ступив у темряву» (Нестайко, 2006: 101), а стереотип мужності та хоробрості відображено в діалозі дітей, що стосується настанови, яким повинен бути справжній хлопчик: «**Якби все це їм говорили хлопці, вони б не вагаючись відмовилися. Знайшли причину і відмовилися. Але перед дівчатками їм було незручно. Соромно і незручно. Все ж вони були хлопцями. До того ж вони згадали свою клятву**» (Нестайко, 2006: 71).

- *Хлопчики! Дорогі! Зробіть що-небудь! – мало не плачучи, прошепотіла Раїска Мняу.*
- ***Ви ж хлопці! Ви ж хоробрі!** – благально зашепотіла Зіна Бебешко* (Нестайко, 2006: 79).

В іншому ж контексті стереотип щодо суворості, войовничості й рішучості чоловіків спростовується: «*На вигляд він суворий і непривітний, але насправді – добряга й дуже любить дітей*» (Нестайко, 2006: 97), що вказує на невластивий/слабкий вияв маскулітності в поданому образі.

Жінкам же властиві риси повністю протилежні. Вони вважаються пасивно-репродуктивним началом, їм притаманна залежність від інших, турботливість, тривожність, низька самооцінка, емоційність.

Стереотип щодо емоційності жінок, наприклад, реалізується в такому мікротексті: «*Хоча уроків і не було, але учні розходилися по домівках не поспішали. Юрмилися на Великій Галявині і жваво обговорювали несподівану новину*».

- *Ах! Ви подумайте! Ви подумайте! Ах! – вигукнула Вірочка Виірчук і обмахувалася своїм пухнастим хвостиком, наче їй від переживань нічим було дихати.*
- *З годинника витягти коліщатко! Це ж додуматися треба!* – сплескувала лапками Раїска Мняу.
- *Свинство!* – кривила п'ятачок Хрюша Кабанюк.
- *Бе-бе-безумство!* – кивала Зіна Бебешко (Нестайко, 2006: 24).

Відчуття розгубленості, раптове замішання та метушливість наявні в такому контексті: «*Пантера Ягуарівна була у розпачі. – Що це робиться?!.. жах!.. Кошмар!.. Негайно скликати батьківські збори. Увага! Увага! Завтра батьківські збори. Запам'ятайте усі! Завтра після уроків батьківські збори!.. Запишіть і передайте батькам обов'язково. Завтра батьківські збори!*» (Нестайко, 2006: 108).

Турботливість, самопожертва жінок, зокрема піклування і занепокоєння щодо виховання своєї дитини, продукуються в такому мовному матеріалі:

- *Прізвище!*
- *Вухань!* – чемно сказала мама-зайчиха.
- *Прізвище!* – не глянувши на неї і наче не чуючи, повторив директор.
- *Вухань!* – знову відмовила мама-зайчиха.
- *Прізвище!* – підвищивши голос, утретє сказав Бурмило Михайлович.
- *Та Вухань же!* – розгублено пролепетала зайчиха.
- *Я вас, мамо, не питаю!* – сердито обернувся до неї директор.
- *Хай сам скаже. Він що у вас – глухий? А ще хочете в музичну школу!*
- *Та що ви! Що ви! У нього абсолютний слух! Подивіться, які в нього вушка!*
- *Так чого він мовчить?*
- *Він...він у мене дуже скромний. – Мама-зайчиха підитовхнула сина: – Ну, кажи, Косю, кажи!* (Нестайко, 2006: 8–10).
- *Мовчи, синку! Мовчи, дурненький!* – казала мама-зайчиха. – *Нічого ти не розумієш. Усі зараз oddaють своїх дітей у спеціалізовані школи* (Нестайко, 2006: 12).
- ***Ну я вас прошу, я вас благаю!** – притуляла до зрудей лапу Васина мама. – У мене просто безвихідне становище. Мені йти на роботу в очерети, а він лишається вдома сам. Ну просто ... хоч плач. І ви не бійтеся. Він такий здібний, такий здібний! Ви його посадить з усіма. Він дожене. От побачите. – Гм, – сказав Бурмило Михайлович. – Ну що ж ... побачимо ... спробуємо ...* (Нестайко, 2006: 5).

Притаманні ж жінкам турботливість та тривожність за своє дитя також висвітлюються в іншому контексті: «**Тільки ж будьте обережні!** – попередила Мамура Сидорівна (як і всі мами в таких випадках). – *Бо ви ж знаєте, скоро Місяць заїде і ми нічим не зможемо вам зарадити*» (Нестайко, 2006: 91). **Вставай! Вставай, синку, а то в школу запізнишся**». Прокинувся Кося – а то мама будить. Приснилося! А вставать же ж не хочеться! Ой, не хочеться!

- *Я ще трошки! Ще трошечки!*
- *Вставай, Косю! Вставай!*
- *Ет! Нічого ви, мамо, не розумієте!..*
- *Встав зайчик, потарабанив напівсонний вмиватися, зуби чистити, снідати, одягатися, до школи збиратися. Не досипає.*

Нарешті мама портфелика йому в руки – тиць! У щок – чмок!

- *Біжи, синку!* (Нестайко, 2006: 42).

Жінкам притаманна надмірна емоційність і занепокоєність, наприклад: «*Нарешті Пантера Ягуарівна відкрила збори. – Дорогі батьки! – сказала вона. – Я дуже схвильована. У нашому класі діється щось незрозуміле! Щось незбагненне! Щось неймовірне! Я просто у розпачі. За останній час успішність так різко погіршилася, що я просто не знаю...*

Домашніх завдань систематично не виконують. На уроках не уважні, байдужі. Ніби й слухають, а очі якість відсутні. Мовби сплять. На якій я тільки козі до них не під їжджала!.. Пробачте, бабусю Бебешко, це я в переносному розумінні, образно... Я просто не знаю, що робити. Я скликала вас, щоб порадитися. Давайте разом, спільними зусиллями рятувати клас. І ви знаєте, пробачте, мамо Кабанюк, але все це почалося з появою у класі вашої Хрюші» (Нестайко, 2006: 112). «Пантера Ягуарівна від розпачу не знаходила собі місця. – **Ой! Що скоїлося?! Що трапилося?! Що трапилося?! Ой! Ой! Ой!** – **заламувала вона лапи**» (Нестайко, 2006: 124).

Чоловіки ж на противагу жінкам стримані, не схильні виказувати свої емоції, наприклад: «*А от вийде з кабінету і знову насупиться. Він вважає, що лагідним бути непедагогічно. Хіба з ними можна? Вони ж на голову сядуть. Той же Вовчик Вовченко, дай йому волю, хвоста тобі одгризе...*»

Бурмило Михайлович зітхає і, по-учнівському схиливши голову набік, продовжує писати» (Нестайко, 2006: 97).

Зауважимо, що чоловікам, як і жінкам, у стресових ситуаціях також властива підвищена емоційність: «*Ой! – голосила, хитаючись від горя, Пантера Ягуарівна. – Ой, як же я їх любила! Ой, вони ж були мені дорожчі за власних дітей! Ой! Ой! Ой!*»

– Бідні, бідні дітки... – **розмазував слюзи по щоках Бегемот Гіпопотамович.**

– Такі були здібні! Все на льоту хапали! – **шморгав хоботом Мамонт Африканович.**

– Йі нащо я їм двійки ставила! – **била себе ногою в груди Жирафа Жирафіївна**» (Нестайко, 2006: 131).

В іншому контексті також спостерігаємо швидке емоційне збудження чоловіків щодо створеної ситуації: «*Вчителі з директором Бурмилом Михайловичем на чолі обступили Косю й Колька і вимагали ще й ще раз повторювати, як зникла Хрюша.*

– Неймовірно! – **розводив лапами Бурмило Михайлович.**

– Неймовірно! – **точнісінько так само розводив лапами Макак Макакович** (він дуже поважав директора і завжди наслідував його).

– Неможливо! – **голосно зітхав Мамонт Африканович.**

– Фантастика! – **тоненько зойкувала Лисавета Патрикіївна.**

– М-да!.. – **широко роззявляв рота Бегемот Гіпопотамович.**

– Кошмар! Жах! – **хапала себе за голову Пантера Ягуарівна.**

– Ах! – **луною одзивалася десь високо вгорі Жирафа Жирафіївна.**

– Треба оголошувати загальнолісовий розшук! Треба піднімати на ноги весь ліс! – **рішуче сказав директор.**

– Нема питань! – **одноставно підхопили вчителі**» (Нестайко, 2006: 126).

Стереотипно чоловіки схильні до роздумування перед прийняттям виваженого рішення: «*Треба не сваритися, проаналізувати, розібратися як слід, – сказав Борис Борисович Сук. – Так, треба по-серйозному, – підтримав його Сохат Сохатович Лось*» (Нестайко, 2006: 144).

У творах наявні також моменти, що представляють вербалізацію стереотипної жіночої чи чоловічої поведінки:

– Яка симпатиченька! Правда? Яке в неї платтячко! – **зашепотіла Соня Лось.**

– Ага! – **закивала Зіна Бебешко. – А бе-бе-бантик який! Мені так подобається!**

– І мені! І мені! – **підхопила Раїска Мняу.**

– Пхе! Подумаєш! Звичайнісінька свиня, та й усе! – **скривився Вовчик Вовченко. – Чортзна-що і збоку бантик.**

– Плавильно! – **сказав Рудик Лисовенко...**» (Нестайко, 2006: 101).

– Ой! Який гарненький! – **скрикнуло рисеня Раїска Мняу. І лісові дівчатка: білочка Вірочка Вивірчук, свинка Хрюша Кабанюк, козеня Зіна Бебешко, лосеня Соня Лось – одразу обступили Терентія і почали радісно ойкати та айкати ... А от шкільні забійки Вовчик Вовченко та Рудик Лисовенко радості не виявили. – Мало нам зайчика Косі Вуханя було! Так же сонячного Терентія підкинули! – пхикнув Вовчик. – Точно! – підтакнув Рудик** (Нестайко, 2006: 6).

У тетралогії «Лісова школа» також є моменти, у яких вербалізовано таку рису характеру, як пихатість: «*А я знаю! – **зневажливо пхикнув Грифа. – Зараз ви всі позамовкаєте, коли дізнаєтесь, хто я такий. – А хто ти такий? – спитала Кука. – Я – Грифа! – гордо випнув він груди. – Кондор! – Твій тато ... – Кука запнулася. – Президент! – сказав Грифа. – Це він для мене лісей влаштував. Щоб мені не було нудно. Пташенята похнюпилися, опустили голови. – Чого це ви скисли?! – вигукнув Грифа. – Ану ж бадьоріше! І не мовчіть. Бо це нецікаво! Я так не хочу!**» (Нестайко, 2006: 75) та «*Грифа вперше у житті плив по воді. І це йому так сподобалось, що він закричав: “Ого-го! Слухай мою команду! Повний вперед! Право руля! Так тримати! Усі ж хлопці у душі капітани”*. Грифа так захопився, так розмахався крильцями, що втратив рівновагу і – шубовсть у воду! – **Рятуйте! – заволав він, захлинаючись. Гелгузи схопив його дзьобом за крило і ледве втримувався на поверхні. – Стривай, я зараз перевезу Пака і допоможу! – гукнув Кряк, чимдуж пливучи до протилежного берега. Висадив там Пака і мерщій назад. Віє підплив саме вчасно, бо Грифа вже наковтався води і бульбав, втрачаючи свідомість. Кряк схопив Грифу за друге крило, і вони удвох **поволі потягли «відважного капітана» до берега**» (Нестайко, 2006: 105).***

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, особистісні характеристики людини в тетралогії «Лісова школа» Всеволода Нестайка представлені відповідно до гендерних стереотипів, які функціонують у сучасному суспільстві. Чоловікам властиві такі характеристики, як активність, домінативність, агресивність, упевненість у собі, логічне мислення, креативність, сміливість, здатність до лідерства, кар'єрного зростання тощо. Жінкам, навпаки, притаманні риси повністю протилежні. Вони вважаються пасивно-репродуктивним началом, їм властива залежність від інших, турботливість, тривожність, низька самооцінка та емоційність.

Література:

1. Великий глумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
2. Лобачова І. М. Проблема формування гендерної культури в молодшому шкільному віці. *Перспективи напрями сучасної науки та освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Слов'янськ, 19–20 травня 2021 року. Слов'янськ : Вид-во «Папірус», 2021. С. 118–121.

3. Лобачова І. М., Помірча С. В. Функціонування гендерних стереотипів у романі О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу...». *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків, 2021. Вип. 54. Ч. І. С. 103–119.
4. Нестайко В. Казкові пригоди і таємниці : повісті-казки. Київ : Веселка, Тернопіль : Навчальна книга. Богдан. 2006. 448 с.
5. Основи теорії гендера : навчальний посібник / за ред. Скорик М. М. Київ : «К.І.С.», 2004. 536 с.
6. Хващевська О. Методика формування навичок виразного читання в учнів початкової школи. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2021 (16). С. 171–183. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.16.2021.246377>

References::

1. Busel, V.T. (Ed.) (2001). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language]. Irpin : VTF «Perun» [in Ukrainian].
2. Lobachova, I.M. (2021). Problema formuvannya hendernoї kultury v molodshomu shkilnomu vitsi [The problem of gender culture formation in primary school age]. *Perspektyvni napriamy suchasnoi nauky ta osvity : materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Prospective directions of modern science and education : proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference]. Sloviansk [in Ukrainian].
3. Lobachova, I. M., & Pomyrcha, S. V. (2021). Funktsionuvannya hendernykh stereotypiv u romani O. Ilchenka «Kozatskomu rodu nema perevodu...» [Functioning of Gender Stereotypes in O. Ilchenko's Novel "The Cossack Family will not Die out..."]. *Linhvistychni doslidzhennia*, 54 (1). 103–119 [in Ukrainian].
4. Nestaiko, V. (2006). Kazkovi pryhody i taiemnytsi : povisti-kazky [Fairy-tale adventures and mysteries: story-tales]. Kyiv : Veselka, Ternopil : Navchalna knyha. Bohdan [in Ukrainian].
5. Skoryk, M.M. (Ed.) (2004). Osnovy teorii hendera [Basics of gender theory]. Kyiv : «K.I.S.» [in Ukrainian].
6. Khvashchevska, O. (2021). Metodyka formuvannya navychok vyraznoho chytannia v uchniv pochatkovoї shkoly [Methods of forming expressive reading skills of primary school students]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty*, 16, 171–183. doi: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.16.2021.246377> [in Ukrainian].